178124

491236

STUDIĬ CRITICE

ASSUPRA ISTORIEI ROMANE.

LUCA STROICĬ,

părintele filologieĭ latino-române.

de

BOGDAN PETRICEĬCU-HÂJDEŬ.

BUCURESCI.

Imprimeria Cesar Boliac, strada Scaunelor 40.

1864.

Central University Library, Iași

STUDIĬ CRITICE

ASSUPRA ISTORIEI ROMANE.

LUCA STROICĬ,

părintele filologieĭ latino-române.

de

BOGDAN PETRICEĬCU-HÂJDEŬ.

BUCURESCI.

Imprimeria Cesar Boliac, strada Scaunelor 40.

1864.

B C U IASI
24 SEP 1979
B.C.U. „M. EMINESCU"
— IAȘI —
acc: 497236
Central University Library Iasi

I.

VIÉȚA

LUĬ

LUCA STROICI.

B C U IAȘI
Central University Library Iași

B C U IASI
Central University Library Iasi

N'entrez-pas dans la boutique,
Où se fabriquent les héros!
Aug. Barbier.

Luca Stroicĭ, numitŭ vulgareminte Lupulŭ(1), descindea dintr'o familiă, care, dupre mărturia luĭ Miron Costin,(2) se socotĭa ca cea maĭ vechĭă si cea maĭ aristocratică, adecă, în stylulŭ annalistuluĭ: cea maĭ *cinstéță* în Moldova.

Ellŭ fu crescutŭ în scólele Germanieĭ,

(1) „Lasicius," ap. „Gorecii Bellum Ivoniae;" Francf., 1578, in-8, p. 128.
(2) „Letopis;" t. 1, p. 230.

„în ţérra nemţéscă,“ imprennă cu Ieremia Movilă, maĭ în urmă Domn.(3)

Isgonitorĭulŭ luĭ Alessandru Lăpuşnénulŭ, Despota-Vodă, apreţuindu-ĭ cunnoscinţile şi concursulŭ politicŭ, l'a făcutŭ in 1562 mare logofĕtŭ, prim funcţionarŭ allŭ ţerriĭ; deşi Stroicĭ nu putea avé attuncĭ nicĭ 30 annĭ.(4)

Pe acellŭ timpŭ ellŭ îşĭ mărită pe soră-sa Maria dupĕ hatmanulŭ Vasili Movila-Barnoschi, tatălŭ luĭ Mironŭ-Vodă(5); şi astŭ-feliŭ fu attrasŭ in rescularea, care s'a încheétŭ prin mórtea cumnatuluĭ

---

(3) Ms. rusescŭ allŭ luĭ Ales. Hăjdĕŭ: „Vospominanie o slavie Moldavii,“ p. 7 in notă, la mine in autografŭ, citézăin acéstă privinţă, unŭ manuscriptŭ allŭ „Croniceĭ luĭ Urechea.“

(4)„ Sommer; Vita Jacobi Despotae;“ Vitebergae, 1587, in-4; p. 16.— „Palauzov; Rumynskiia gospodarstva“ (rusesce); Peterb., in 8; p. 90.

(5) „Documentele luĭ Mironŭ Barnoschi;“ la mine.

sêŭ la assediulŭ Suceveĭ(6), prin tragica perire a luĭ Despota şi a efemeruluĭ sêŭ urmaşŭ Tomşa-vodă, şi 'n fine prin re-'ntórcerea la a duo domniă a fiorosuluĭ Alessandru Lăpuşnénulŭ.

Sub fiulŭ acestuĭa, Bogdanŭ-vodă, boerĭulŭ nostru, fiindŭ rêŭ priivitŭ la Curte şi de multŭ retrasŭ din serviciŭ, a fostŭ, în 1572, unulŭ din aceĭ ce concertară complotulŭ, în urma câruĭa se întronă vitézulŭ Ionaşcu-vodă poreclitŭ Arménulŭ(7).

Dérĕ schimbarea Domnuluĭ a rĕmasŭ fără vre-unŭ folosŭ pentru neprevĕdĕtorĭĭ complotistĭ. Ionaşcu era omŭ uă-dată! ellŭ ĭĭ lăssă în uĭtare, încungĭurându-se cu ministri noĭ, neamestecaţĭ în re-

(6) „Sommer; p. 52.
(7) „Gorecius;“ loco citato.

voluțiuni politice, mai puținu periculoși.

Trebuia să vină Iancu Sasulu vodă pentru ca, simpatisându în însușirea sa de Nemțu cu educațiunea germană a lui Stroici, să-i re'ncredințeze postulu de marelogofetu, unu postu ce i l'a lăsatu apoi și liniscitulu Petru cellu Schiopu in a duoa-i domniă. (8)

Totu uă-dată, fratele mai micu allu lui Luca, Simeonu Stroici, căpetă demnitatea de vel-vistieru.

Alungarea Jidovilorŭ din Moldova(9) și încheerea tractatului commerciale cu Anglia (10),— duo eveneminte mari din acésta domniă, — aŭ occursu sub ministe-

(8) „Documente de la Iancu Sasulu și Petru Schiopulu;" la mine.

(9) Vedi fóea mea „Lumina," t. 1, p. 17-29.

(10) „Buletinulu Adunării ad-hoc a Moldovei;" ed. Codrescu; Nr. 11.

riulŭ şi, prin urmare, cu iniţiativa fraţilorŭ Stroicĕ.

Religiunea erouluĭ nostru se potrivĭa totŭ-d'a-una cu a principilorŭ domnitorĭ. Sub Despota şi sub Iancu Sasulŭ ellŭ se arrĕtta cam luteranŭ. Sub Petre cellŭ Schĭopŭ, veḑêndŭ tronulŭ plecatŭ spre doctrina Apusuluĭ (11), ellŭ îşĭ da aerulŭ de protectorŭ allŭ catolicismuluĭ şi, de-'mpreună cu postelniculŭ Brutti şi cu Movilesciĭ, lucra la introducerea scólelorŭ iesuitice (12), renumite attuncĭ în tóte părţile Europeĭ.

In 1591 Petru-vodă se retrase din domniă, lăsănd-o luĭ Aron, ce se ţicea fiŭ allŭ luĭ Alessandru Lăpuşnénulŭ.(13)

(11) „Acte din Vaticanŭ" ap. „Şincaiŭ, Cron.;" t. 2, p. 238.
(12) „Urechea;" ap. „A. Hăjdăŭ;" vide supra.
(13) „Documente de la Aronŭ vodă;" la minc.

Stroicĭ, Movilesciĭ și ceĭ-l-alțĭ boerĭ, cunnoscuțĭ prin trădările lorŭ din timpulŭ luĭ Despota și allŭ luĭ Ionașcu contra familieĭ lăpușnene, s'aŭ grăbitŭ a emigra în Polonia (14), sub scutulŭ omnipotinteluĭ Zamoiski.

In 1593 Stroicĭ și Ieremia Movilă assistară la *seĭmulŭ* séŭ Adunarea legislativă de la Varsavia, unde li s'aŭ recunnoscutŭ prin indigenatŭ prerogativele de nobilĭ polonĭ (15).

In intervalulŭ acestuĭ seĭmŭ, Stroicĭ se imprieteni cu celebrulŭ enciclopedistŭ polon Stanislaŭ Sarnicki; și, dorindŭ a-ĭ da uă idee despre origina graiuluĭ nos-

(14) „Urechia; Letop.;“ 1. 1, p. 205.

(15) „Niesiecki, Herbarz Polski;“ Lipsk, 1839-46, in 8; t. 8, p. 536. — „Heidenstein; Rerum Polonicarum libri XII;“ Francf., 1672, in f.; p. 317.

tru, îi presintă oraţiunea dominicale în limba română, corrésă în stylŭ şi scrisă cu littere latine: cellŭ maĭ vechiŭ monumentŭ allŭ purismuluĭ limbisticŭ în ţerrile nóstre!

In 1595, cândŭ Zamojski întră în Moldova cu ostĭ polone contra luĭ Mihaĭ Vitézulŭ şi a luĭ Stefanŭ Răzvanŭ, Movila şi Stroicĭ se afflaŭ ca emigranţĭ politicĭ în taběra acestuĭ generalŭ (16).

Movila fu urcatŭ pe tronŭ sub numele de Ieremia vodă, şi Stroicĭ se reaşeḑă în scaunulŭ logoţeţieĭ.

Engel retăcesce, încredinţândŭ cumcă boerulŭ nostru arŭ fi îmblatŭ şi ellŭ dupĕ domniă(17): dênsulŭ nu vru s'o pri-

(16) „Heidenstein“ l. c. — „Bohomolec, Zycie Zamojskiego;“ Lipsk, 1837, in 8, p. 143.
(17) „Geschichte der Moldau;“ t. 2, p. 250.

méscă în urma măceluluĭ luĭ Despota, cându era încă tĕnĕrŭ și cându tótă țéra ĭĭ închina coróna(18); apoĭ cu câtŭ maĭ vertosŭ ellŭ n'arŭ fi priimit-o acuma, slăbitŭ sub greulŭ annilorŭ și cându o ambiționa vechiulŭ sĕŭ amicŭ Movila, maĭ îndreptuitŭ spre acésta ca unulŭ ce descindea, de pre mumă, din semĕnția Despoților (19).

In 1597 Ieremia trimise pe Stroicĭ la Varsavia atâtŭ pentru a fi féță la seĭmŭ, cum și pentru a grăbi osânda unuĭ órecare Niceforŭ, protosyngelŭ allŭ patriarchieĭ constantinopolitane, dușmanŭ personale allŭ luĭ Movila, amicŭ allŭ reposatuluĭ Aronŭ vodă și vechiŭ spionŭ allŭ

(18) „Sommer; p. 45.
(19) „Okolski; Orbis Polonus;“ Cracoviae, 1641—8, inf.; t. 2, p. 229 59. — „Niesiecki;“ op. laud.; t. 6, p. 449.

luĭ Sinan-paşa in pârţile Polonieĭ(20).

Câtre acestŭ timpŭ Stroicĭ a începutŭ a întra, aşa ţicĕndŭ, pe calea pocăinţeĭ: uitându-şĭ vechile apucăturĭ luterano-catolice, ellŭ a fundatŭ şi a înzestratŭ, de 'npreună cu mitropolitulŭ Anastasie Crimca, monastirea Dragomirna(21), pênĕ acum cea maĭ mare şi cea maĭ frumósă din ale Bucovineĭ(22).

In 1602 vedemŭ pe Stroicĭ în Lemberg, împăcăndŭ certele călugĕrilorŭ ortodocşĭ de acollo(23).

In 1607 móre Ieremia Movila; conscolariulŭ, conslujbaşulŭ şi ministrulŭ sĕŭ

(20) „Akty Zapadnoi Rossii“ (rusesce); t. 4, p. 159—165, 203—236.

(21) „Documentele Dragomirneĭ;“ in Condica Archiveĭ Statuluĭ.

(22) „Neubauer; Text zu Knapp's illustrirter Bukovina;“ Nr. 9: Das Kloster Dragomirna.

(23) „Akty Zapadnoi Rossii;“ t. 4. p. 243—4.

Stroicĭ apune peste vr'o treĭ annĭ în urmă: în 1611 iĭ succede în logofeţiă pentru câtŭ-va timpŭ, bĕtrânulŭ Petraşcu Buznea(24).

Stroicĭ a trăitŭ aprópe 80 de annĭ; a fostŭ mare logofĕtŭ sub şésse domnĭ: Despota, Iancu Sasulŭ, Petru Schĭopulŭ, Ieremia Movila, Simeonŭ Movila, Constantinŭ Movila.

Isteţŭ, sucitŭ, ascunsŭ, viclénŭ, fără religiune, ellŭ îşĭ schimba masca pe tótă ţioa, îmbrăcăndŭ haĭna împregĭurărilorŭ.

Avuţia îllŭ ajuta pe de uă parte(25); pe de alta — învĕţătura.

Din catalogulŭ Bibliotecеĭ sélle, dăruite monastireĭ Dragomirna, păstratŭ acuma

(24) „Documente din 1610—11;“ la mine.
(25) „Sommer“ p. 45.

la universitatea de la Lemberg, se descopere, că Stroicĭ sciea grecesce, latinesce, nemţesce, italianesce, polonesce, şi serbesce!

Lectura luĭ consta în opurile luĭ Sigonio, Robortello, Munster, Camerarius, Peucer, Melanchton.....

Nicĭ unŭ mare logofĕtŭ din Franţa séŭ din Anglia n'a posedatŭ pe atuncea o instrucţiune maĭ întinsă şi maĭ variată!

Fecĭorulŭ luĭ Stroicĭ, Ionaşcu, a fostŭ unŭ personagiŭ modestŭ, bigotŭ şi nulŭ.

Maĭ multe speranţe da nepotulŭ de frate allŭ logofĕtuluĭ, Vasili, fiĭulŭ visterniculuĭ Simeonŭ.

Adjunsŭ de tênĕrŭ, assemenea unchĭusĕŭ, dupĕ Petraşcu Buznea, sub Constantinŭ Movila, la postulŭ de mare-logofĕtŭ, ellŭ s'a luptatŭ vitejesce pentru domnulŭ

sêŭ contra luĭ Stefanŭ vodă Tomşevicĭ în bătălia de la Cornulŭ luĭ Sasŭ, în 1612, şi a fostŭ prinsŭ uă-dată cu maĭ mulţĭ alţĭ boerĭ movilescĭ: Balica, Chiriţă, etc.

„Pre Vasilie Stroicĭ, — ḑice Mironŭ „Costinŭ, — îllŭ ĭertasse Ştefanŭ vodă; „numaĭ învĕţasse pre Nicoriţă armaşulŭ „să-lŭ ducă să vĕḑĕ peirea cellorŭ-l-alţĭ, „ca să-ĭ fie grijă maĭ pre urmă de mór- „te. Ci ḑillele luĭ celle sfărşite cum ḑi- „ce cuvêntulŭ. Vĕḑêndŭ că merge la pei- „re şi nu-ĭ spusesse armaşulŭ povestea, „s'a apucatŭ de sabia unuĭ dărăbanŭ, *să „móră cu rescumpĕrare: că era omŭ „inimosŭ.* Ci îndată l'aŭ împresuratŭ „dărăbaniĭ şi n'a apucatŭ să scóţă sabia. „Care lucru déca a spusŭ armaşulŭ luĭ „Stefanŭ vodă, indată a pusŭ de l'a o-

„moritŭ şi pre dênsulŭ, strigându Stefanŭ „vodă: Aĭ căĭnele!“(26)

De atunci încoa proto-aristocratica familiă a Stroicilorŭ nu s'a maĭ rădicatŭ la putere.

Biografia de maĭ susŭ, basată unicaminte pe isvóre autentice, clădită ca o mosaică din feliŭ de feliŭ de petricele rare şi cu greŭ adunate, limpedesce unulŭ din punturile celle maĭ încurcate din istoria Românilorŭ în seclulŭ XVI.

E destulŭ a aminti, că insuşĭ venerabilulŭ Şincaĭ confundase factele istorice pênĕ intr' atâta, încâtŭ despică pe logofĕtulŭ Luca Stroicĭ în patru, — cum vi se pare! — in patru personage deosebite!(27)

(26) „Letop.;“ t. 1, p. 320—31.
(27) „Cronica“ sub annii 1562—4, 1572, 1591, 1595.

B C U IAȘI
Central University Library Iași

II.

SCRIERILE
LUĬ
LUCA STROICI.

BCU IASI
Central University Library Iași

B C U IASI

Central University Library Iasi

Jedes Zeitalter, wenn es neue Idee bekömmt, bekömmt auch neue Augen, und sieht gar viel Neues in den alten Geisteswerken.

Heinrich Heine.

Totŭ ce ne-a remasŭ din producerile litterarie alle erudituluĭ logofêtŭ, sunt:

1-o. Oraţiunea dominicale română, transcrissă cu littere latine şi purificată de barbarisme.

2-o. O notă polonă assupra origineĭ limbiĭ nóstre.

I.

Oraţiunea dominicale.

Amŭ descoperit'o într'o carte polonă fórte rară din finea secluluĭ XVI,

întitulată: „Statuta y Metrica Przywi-„lejow Koronnych, zebrane przez Sta-„nislawa Sarnickiego“; adică *Corpulŭ legilorŭ polone, adunate de Stanislaŭ Sarnicki*, în Cracovia, typografia Lazariană, 1597.

Bibliografiĭ polonĭ, Wiszniewski (1), Bentkowski (2), Zaluski (3), Wojcicki (4), Lukaszewicz (5), etc, aŭ descrissŭ de multŭ acéstă operă, necunoscută Românilorŭ; dar aŭ descris-o nu sciŭ de ce într'unŭ modŭ aşa de superficiale, încătŭ numaĭ pura întĕmplare a pututŭ să mĕ

(1) „Historia literatury polskiej“; Krakow, 1840-57, în-8; t. 9, p. 302.

(2) „Hist. lit. polskiéj“; Warszawa, 1814, in-8; t. 2, p. 142.

(3) „Biblioteka historykow“; Krak:, 1832, in-4; p. 110.

(4) „Hist. lit. polskiéj; Warsz“. 1845-6, in-8, t. 2, p. 556.

(5) „Rys pismiennictwa polskiego“; Poznan, 1860, in-8; p. 135-6.

îndemne a căuta în ea una séŭ duo noţiunĭ istorice despre România, înnecate într'unŭ foliantŭ de 1316 feţe!

Pe pagina 1223 Sarnicki reproduce formula jurămîntuluĭ de vassalagiŭ, ce-lŭ depuneaŭ într'o vreme domnitoriĭ Moldoveĭ înaintea regilorŭ polonĭ; şi apoĭ îndată pe pagina următóriă elŭ publică, în forma de appendice, oraţiunea dominicale română, adaugându într'o notă că o căpetasse în autografŭ de la marele logofetŭ moldovenescŭ, în timpulŭ adunârĭi legislative de la Varsavia din 1593.

În processele-verbalĭ alle acesteĭ sessiunĭ, înşirate la începutulŭ cărţiĭ luĭ Sarnicki, se menţionéză, pe pagina 75, însuşĭ numele funcţionarĭuluĭ românŭ: Luca Stroicĭ.

Împinşĭ de cuvintele luĭ Crist: „mer-

gêndŭ învĕțațĭ tóte limbile“(6), missionariĭ crestinismuluĭ, pentru a întórce la lumină ginţile păgâne, le traduceaŭ, maĭ 'nainte de tóte, Rugăcĭunea Domnuluĭ, în care se resumă întréga doctrină a Nouluĭ Testamentŭ. Adunându-se un mare numĕrŭ de assemenea modeluri, s'a iscatŭ cu timpulŭ idea de a le allătura unulŭ cu altulŭ și a judeca apoĭ despre înrudirea și differinţa limbilorŭ. În seclulŭ XVI (7), în urma invenţiuniĭ typarĭuluĭ, vedemŭ apărĕnd successiveminte maĭ multe ediţiunĭ poliglotte ale oraţiuniĭ dominicale de către Buchmann, cunnoscutŭ sub numele grecisatŭ de Bibliander (8); de către

(6) „Mateiŭ; 115“; dupre „Evanghelia luĭ Șerban vodă“; Bucurescĭ, 1682, in-f.; p. 126 verso.

(7) „Elementale introductorium in ideoma graecanicum„; Erphordiae, 1501, in-4.

(8) „De ratione communi omnium linguarum“; Tiguri, 1548, in-4.

Gesner(9), şi alţii. În 1593, tocmaĭ cándŭ logofêtul Stroicĭ presinta luĭ Sarnicki *Tatăl nostru românescŭ*, în Germania se publica un „*Pater noster*„ comparativŭ în 50 de limbĭ! (10)

Astŭ-felŭ, lucrarea boĭeruluĭ nostru era în spiritulŭ epoceĭ. Filologĭ din tóte părţile Europeĭ se întreceaŭ care de care în adunarea oraţiunilor dominicalĭ în felĭurite graĭurĭ, pentru a întemeia pe esplicarea lor teoriĭ etnografice assupra originieĭ popórelor. Pe lóngă încercârile germane de maĭ sus, ellŭ avea în acéstă privinţă un esemplu fórte próspĕtŭ şi fórte cunnoscutŭ în Tatăl-nostru litvanŭ, publicatŭ în Cronica vestituluĭ Polonŭ Mar-

(9) „Mithridates, de differentiis linguarum“: Tiguri, 1555, in-8.

(10) „Volney; Sur l'étude des langues;“ în „Oeuvres„; Par. 1838, in-8, p. 109.

tin Bielski(11). Stroicĭ se otărî dĕrĕ şi ellŭ, prin simpla esposiţiune a rugăcĭuniĭ dominicalĭ române, să scótĕ la lumină şi să arete la ivélă începuturile naţiuniĭ sale, anume în următorĭulŭ chipŭ:

„Parintele nostru ce iesti in ceriu,
„swinçaskese numele teu: se vie in-
„pereçia ta, se fie voia ta, komu ie
„in ceru assa ssi pre pemintu. Penia
„noastre seçioase de noai astedei.
„Ssi iarte noae detoriile noastre,
„cum ssi noi lesem detorniczilor nos-
„stri. Si nu aducze pre noi in ispite, ce
„ne mentuiaste de fitlanul. Ke ie a
„ta inpereçia ssi putara ssi cinstia in
„veczij vecilor, Amen.“

Acéstă oraţiune dominicale e în cellŭ

(11) „Kronika tho iesth Historya swiata“; Krakow, 1564, in-f.; p. 438.

mai mare gradŭ remarcabile în istoria literatureĭ române din duo punturĭ de vedere: ca formă şi ca fondŭ, ca alfabetŭ şi ca stylŭ.

1-o. În adaptarea scrieriĭ latine către limba română, Stroicĭ întêmpină, firesce, acelleaşĭ greutăţĭ şi nedumeririĭ, ce le-aŭ simţitŭ maĭ în urmă ortografistiĭ ardelenĭ: modulŭ de a esprime sonurile ъ, ѫ, ч, ц, ш, щ.

Duo sisteme ortografice i se păreaŭ luĭ cam de o potrivă plausibilĭ: sistema italiană şi sistema polonă; una recommendabile prin identitatea origineĭ Italianilorŭ şi Românilorŭ, alta prin vecinĕtatea Moldoveĭ cu Polonia.

Nedecisŭ în allegerea de făcutŭ între aceste duo systeme, şi mulţumindu-se a aşterne altora callea perfecţionârilorŭ maĭ

depărtate şi maĭ complete, ellŭ întrebuinţâ, de o cam dată, ambele systeme.

Astŭ-felĭu, sonul ч Stroicĭ transcrie căndprin *ce* şi *ci* a Italianilorŭ: „ce, ceriu, cinstea, vecilor“; căndprin *cz* a Polonilorŭ: „detorniczilor, aducze, veczii.“ Forma italiană de patru orĭ, acea polonă—de treĭ.

Pentru sonulŭ щ ellŭ allesse, fŏră îndoĭélă, spaniolo francesul *ç*; dérĕ typografia cracoviană, neavĕndŭ acéstă litteră, a înlocuit-o prin un *c* fŏră cedilă:“ swincaske (swinçaske), inperecia (inpereçia). Greşéla fiind pré-vederată, amŭ îndreptat-o în reproducţiunea nóstră, precum rugămŭ şi noĭ să îndrepte alţiĭ greşéla imprimerielorŭ nóstre române, carĭ, din lipsa litterelorŭ polone nasalĭ şi accentate, ne silesce a desfigura ortografia vecinilorŭ

nostri, de căte orĭ ne vine a cita vre-unŭ textŭ în originale.

Sonul ц Stroicĭ îllŭ esprime o dată prin *sst*: "nosstri", şi de duo orĭ maĭ potrivitŭ prin *st*: „esti, mentuiaste."

Ш se transcrie uniformaminte *ss*, dupplicaţiune usată la Polonĭ pe la începutulŭ sutimiĭa XVI (12), dérĕ pe vremea luĭ Sarnicki eşită deja din întrebuinţare. Stroicĭ scrie: "assa, ssi". . . . . Nu mĕ potŭ opri de a allătura acéstă ortografiă cu propunerea d-luĭ Alessandri, de a se scri: ц-ts, ч-cs, ш-ss (13). Celebrulŭ nostru poetŭ a ghicitŭ pe Stroicĭ fŏră să-lŭ fi cunoscutŭ. Poeţiĭ sunt proorocĭ chĭar cândŭ se aruncă în ariditâţile grammaticeĭ!

---

(12) „Acta Tomiciana" passim. — „Sobieszczanski", în întroducere la: „Bielskiego dalszy ciag kroniki;" Warszawa, 1851, in-8, p. XXXV.

(13) „Grammaire roumaine"; Par., 1863., in-8, p. l.

K se represintă când italianesce prin *c*: "cum", cându polonesce prin k: „komu, swinçaske, ke". Forma polonă de treĭ orĭ, acea italiană — o dată.

B, de assemenea, prin polonulŭ *w* în cuvîntulŭ „swinçaske" şi prin italianulŭ *v* în cele-l'alte cuvinte: "vie, voia".

Ъ prin *a*: "părintele" (*parens*), şi maĭ desŭ prin *e*: „detoriile" *(debita)*, "lesem" (*laisser)*, "ke" (*que* séŭ *che*).

Ѫ prin *e*: "penia" (pain), „mentuiaste" (maintient); şi prin *i*: "pemintu".

Î la începutulŭ cuvintelor curatŭ italianesce: "in".

În fine, totulŭ arrétă, cumcă logofĕtulŭ nostru a meditatŭ multŭ, fórte multŭ, assupra ortografieĭ latino-romăne; şi a meditatŭ ellŭ cellŭ ăntêĭu!

E de mirare, de a vedé în încercarea

luĭ Stroicĭ pênĕ şi dorinţa puristă de a restabili littera *d* în locŭ de *z*, precum: „astedei“ (ista-die) pentru „astăzĭ“!

Cu unŭ seclu maĭ în urmă missionarĭulŭ italian în Moldova Vito Piluzio scriea cu multŭ maĭ reŭ: “Jest tu Krijsteno? Simpt...“(14)

Peste duo sute de annĭ famosulŭ Samuel Klain totŭ încŏ nu scria maĭ bine, decătŭ Stroicĭ în 1593!!

2° Acelaş principiŭ, care a poveţuitŭ pe Stroicĭ de a desbrăca limba nóstră de haĭna nu numaĭ străĭnă şi barbară, ci încŏ zădarnică a slovelorŭ cirillice; acelaş principiŭ ĭ-a însuflatŭ idea de a merge şi maĭ departe, cercândŭ a stórce din holda graĭuluĭ românŭ unele elemente ete-

(14) „Dottrina christiana tradotta in Lingua Valacha“; Roma, 1677, in-8.

rogene, carĭ n'aŭ avutŭ timpŭ de a prinde rădăcină, de a se assimila, de a deveni indispensabilĭ.

E destullŭ a allătura redacţiunea stroiciană a oraţiuniĭ dominicalĭ cu acea transilvană din aceĭaşĭ epocă; pentru ca apoĭ să ne putemŭ convinge în deplinătate, că logofĕtulŭ nostru a înţellessŭ fórte bine de attuncĭ duo necessităţĭ limbistice, pe carĭ nu le pré-înţellegŭ filologiĭ românĭ moderнĭ, maĭ cu sémă aceĭ de peste Carpaţĭ: limba trebuĭ purificată, — înse nu schimbată!

In 1580-81, adecă cu vr'o ḑece annĭ maĭ 'nainte de scrierea rugăcĭuniĭ domnescĭ a luĭ Stroicĭ, Transilvano-sasul Luca Herschel publică în Braşovŭ, din însărcinarea autorităţilor politico-ecclesiastice din Ardélŭ şi din Ţérra-Românéscă, prin-

cipele Cristof Batur cu mitropolitulŭ Ghenadie, și Vodă Mihnea cu mitropolitulŭ Serafimŭ; publică: „*Cartea ce se chĭamă Evangeliă cu invĕțătură, tradussă de pe serbiă de către Coresi diaconulŭ, popa Iane și popa Mihaiŭ*“.

Acestŭ prețiosŭ Evangeliŭ copprinde următória oraţiune dominicale, reprodussă aci intocmaĭ:

„Татѫ нострѫ че ещи ѧи чери сфин-
„цѣскѫсе ноумеле тѣѫ сѫ вїе ѧпѣржцїѧ
„та. фіе вол та коумь ѧ чери аша ши
, пре пѫмѫнть пита нострѫ сѫцїѡсѫ
„ѧѣне ноѧѡ астѣѯи, ши їартѫ ноѧѡ гре-
„шалеле ностре, коумь ертѣмь ши ной
„грешиѧѡр ной|ри. ши нѫ не дѫче ѧ
„нѣпасте че не избѫвѣкїе пре ной де

„χїтлѣиѕлѣ, кѣ а тѣ е ⁂пѣржцїа ши пѕ-
„тѣрѣ ши слава ⁂ вечїе амінь "(15)

Comparaţiunea acesteĭ redacţiunĭ ardeléno-muntene cu acé moldovénă a luĭ Stroicĭ e de prima importanţă pentru istoria pragmatică a limbeĭ nóstre.

In locŭ de *tată*, *pită*, *greșéle*, *greșiți*, *isbăvesce*, in locŭ de aceste cuvinte barbaro-slavone, eruditulŭ logofĕtŭ pune înaintea ochilorŭ nostri termenii curatŭ latinĭ: *părinte*, *pâne*, *detorie*, *detornicĭ*, *măntuesce*.....

Afară de asta, limbagiulŭ cellŭ urbanŭ allŭ luĭ Stroicĭ se feresce chĭarŭ de o pronunciare vulgară, in câtŭ din *hitlénul* ellŭ face *fitlénul*, precumŭ se scrie *fie*, érĕ nu *hie*.

---

(15) Ap. „Ciparĭu, Hrestomathia" i; p. 43.

Amen i se părea luĭ maĭ purŭ decătŭ *amin*.

Năpaste și *slavă* sunaŭ, pe semne, pré cirilico-bisericesce la estetica urechiă a logofĕtuluĭ: ellŭ le inlocuesce prin *ispită* și *cinste*, ţiceriĭ intrebuinţate maĭ multŭ in stylulŭ vechiŭ judecătorescŭ și la curtea Domnitorilorŭ.

Atătea reforme in câte-va rĕnduriĭ!

II.

Nota glossologică.

Publicândŭ oraţiunea dominicale a luĭ Stroicĭ, Sarnicki o insoţesce de următória scurtă notiţă polonă, pe care suntemŭ siliţĭ a o reproduce aci in textŭ, fiindŭ că inspecţiunea și approfundarea originaluluĭ ni se pare a fi neappĕrată, in

casulŭ de façiă, pentru a se puté inţellege importanţa sé istorică:

„Polozylem tu Pacierz Woloskim iezykiem „dla przyczyn pewnych: Jedna, aby po czytaniu „rerum seriarum, czytelnik mial sie czym za„bawic krotofilnym: a druga zeby de origine „tego narodu Woloskiego mógl sie co domys„lic czytelnik z tego iezyka.

„Iest mowa starey Wloszczyzny, iako hayno „zaraz, gdy Gottowie y Wandalowie opanowali „byli blizu sta lat Wloska ziemie: przetoz sie tu „znayduia staroswietckie archaismy, które sie a„ni z Lacinskim jezykiem ani z Wloskim nie„zgadzaia. Iest tez tu Polskiego iezyka czesc nie„mala przymieszana: iako na poczatku mówi: „Swincaskese numele teŭ. Wlasnie to, co Po„lacy mówia w Pacierzu: Swiec sie imie twoie."

„A ten pacierz dal mi reka swa napisany „w Warszawie na seymie Pan Golofiet albo Kan„clerz Woloski. Ale de origine tego narodu w „Kroynice moiey szerszy wywód znaydziesz„.

Lipsa litterelorŭ polone subsemnate și suprasemnate, precum vocalele cedillate și consunele muĭate prin accentulŭ ascuțitŭ, séŭ ingroșate prin semnulŭ aspirațiuniĭ; o lipsă commune, din nenorocire, totorŭ typografielorŭ in Romănia, nu mĭ-a permissŭ de a păstra ortografia originale: cunnoscĕtoriĭ limbeĭ polone lesne vorŭ supplini acestŭ neadjunsŭ, érĕ aceĭ ce nu o cunnoscŭ se vorŭ servi cu următória traducere litterale:

„Impărtășimŭ aci Tatălŭ-nostru românesc din „duo cause: de 'ntăĭu, pentru ca cititoriulŭ „să se distreze dupe citirea lucrurilorŭ serió„se; allŭ duoile, pentru ca ellŭ să-șĭ formeze „o ideă despre origina poporuluĭ românŭ.

„*Acésta e limba Italiană cé vechiă, dupe cum „a modificat'o secularia invasiune a Goto„Vandalilorŭ in Italia; totușĭ, vedeți in ea u„nele vechĭe archaisme, ce nu se potrivescŭ nicĭ*

„*cu limba latină, nicĭ cu acé italiană. Nu pu-*
„*ţine cuvinte sunt polone, precum chiarŭ la in-*
„*ceputŭ:* svinţéscă-se numele teŭ, *cea ce Po-*
„*lonii ḑicŭ:* swienc sie imie twoie.

„Acéstă orăţiune dominicale mĭ-a dat'o
„scrissă cu mâna sé domnulŭ logofĕtŭ séŭ can-
„cellariŭ allŭ Moldoveĭ, in vremea seimuluĭ
„de la Varsavia. Dĕrĕ in Cronica mé veĭ găsi
„maĭ despicatŭ despre origina Românilorŭ."

Studiulŭ assupra acesteĭ notiţe, pe care inadinsŭ am impărţit'o in treĭ periode, ne insuffiă următóriele observaţiunĭ essegetice:

1. Periodulŭ miḑlociŭ se deossebesce de cele-l-alte prin o maĭ neperfectă mănuire a limbeĭ polone (*hayno iest zaraz gdy... staroswieckie archaizmy....);* cea ce nu s'ar puté imputa penneĭ luĭ Sarnicki.

2. In acestŭ periodŭ numele Polonilorŭ (*Polskiego iezyka... Polacy...*) se men-

ţionéză ca allŭ unuĭ poporŭ străinŭ autoriuluĭ, cea ce nu se póte inţellege in privinţa luĭ Sarnicki.

3. In celle duo perióde estreme ne intêmpină espressiunĭ latine intercalate in frasĭ polone dupre moda acelleĭ epoce (rerum seriarum.... de origine...), cea ce lipsesce in periodulŭ miḑlociŭ.

4. In periodulŭ de 'ntăiŭ autoriulŭ vorbesce cu unŭ tonŭ de despreţŭ despre naţiunea română, a cărĭĭ limbă o pune intre lucrurĭ frivolĭ, ce a ce nu armoniséză cu tonulŭ periodului miḑlociŭ.

5. In periodulŭ allŭ treile, autoriulŭ appeléză la Cronica sé in aşa modŭ, ca şi cândŭ nu s'ar uni cu ideele assupra origineĭ graiuluĭ românŭ, emisse in periodulŭ miḑlociŭ.

Aceste cincĭ considerăţiunĭ bine cum-

pĕnite m'aŭ povĕţuitŭ a crede, că periodulŭ miḑlociŭ, atâtŭ de differitŭ de celle-alte duo, atâtŭ de discordante cu caracterulŭ litterariŭ şi naţionale allŭ luĭ Sarnicki, este o notă communicată autoriuĭluĭ polonŭ de câtre insuşĭ Stroicĭ, odată cu transcripţiunea latină a oraţiuniĭ dominicalĭ; o notă pe care apoĭ Sarnicki a inserat-o intrégă şi neattinsă in propria sé annotaţiune.

Pentru a dobĕndi o convingere deplină şi aposteriorică assupra puntuluĭ in desbattere, amŭ recursŭ la callea cé indicată de câtre insuşĭ Sarnicki, cândŭ ḑice, precum aţĭ vĕḑutŭ in incheerea annotaţiuniĭ sélle: „confruntaţĭ teoria de maĭ susŭ despre limba română cu acea coprinsă in Cronica mé.“

Aceste cuvinte alle autoriuluĭ polonŭ

presintă duo consecințe de o chiaritate nerecusabile:

a; Sarnicki declară că n'a schimbatŭ in privința Românilorŭ opiniunea sé de maĭ 'nainte.

b; Déca acé opiniune a sé de maĭ 'naainte nu se potrivesce cu sensulŭ periodului mijlociŭ din annotațiune, e vederatŭ că acestŭ periodŭ appartenesce penneĭ luĭ Stroicĭ, érĕ nu a luĭ Sarnicki.

Deschideți acuma cronica la care appelléză legistulŭ polonŭ, scrissă latinesce și publicată numaĭ cu șépte annĭ inainte de „Codulŭ legilorŭ", sub titlulŭ: *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum libri VIII; Cracoviae*, 1587, *in-fol.*

Deschideți-o și citiți următoriulŭ passagiŭ textuale:

„Quanquam illas legiones italicas, quas „Trajanus in Daciam olim introduxerat, „Aurelianus postea reduxit, tamen colo-„ni et alii qui oeconomiam jam auspica-„ti erant istic remanserunt, qui linguam „Slavonicam corruperunt, usu linguae la-„tinae introducto, qua Valachi corrupte „hactenus utuntur“(16).

Éttě *origina cé despicată* a limbeĭ române, origina de care se ţine și nu vrea a se abatte, pe care o evócă Sarnicki.

Insă nu este ea óre diametralmente oppussă cu teoria inserată in annotaţiunea polonă la Tatăl-nostru allŭ luĭ Stroicĭ?

Dupre Sarnicki, basea vorbeĭ române

(16) „Sarnicii Annales,“ reprodusse dupre ediţiunea primitivă o dată cu Cronica luĭ Dlugossius; Lipsiae, 1712, in-f.; t. 2, p. 960. — Cf. p. 918-20.

e slavonă; dupre annotaţiune, ea este latină.

Dupre Sarnicki, elementulŭ latinŭ e posteriore; dupre annotaţiune posteriorĭ sunt elementele slavonŭ, goticŭ, etc.

Sarnicki e slavofilŭ, annotaţiunea e romanofilă.

Astŭ-feliŭ, annotaţiunea, vremŭ să ḑicemŭ periodulŭ sĕŭ miḑlociŭ, in care se attinge origina vorbeĭ române, nu este şi nu póte fi a luĭ Sarnicki.

A cuĭ e dĕrĕ?

Firesce a luĭ Stroicĭ, carele a scrissŭ insăşĭ oraţiunea dominicale, şi n'a scriss'o cu littere latine, decâtŭ numaĭ pentru a proba intr'unŭ modŭ maĭ practicŭ cea ce totŭ ellŭ esprime teoreticesce in notiţă: origina latină a limbeĭ nóstre.

Sarnicki s'a mărginitŭ a publica com-

municațiunea luĭ Stroicĭ, fără a-șĭ assume ver-o solidaritate, de vreme ce se grăbesce a adăuga, că propriele luĭ idee se potŭ vedé in cronica sé; propriele luĭ idee celle cu totulŭ contrarie, precum v'amŭ arrĕttatŭ, ideelorŭ luĭ Stroicĭ.

Cestiunea e limpedită.

Meritulŭ invĕțatuluĭ logofĕtŭ este nu atâta de a fi susținutŭ latinismulŭ Românilorŭ, unŭ factŭ pré evidinte și in contra cârula putea să se scóle numaĭ dóră sofisticulŭ Sarnicki. Stroicĭ a făcutŭ ce-va maĭ multŭ. Ellŭ a urmăritŭ istoria formațiuniĭ limbeĭ-surorĭ italiane, a constatatŭ in ce chipŭ proto-elementulŭ latinŭ s'a corruptŭ prin năvălirile goto-vandalice; și apoĭ afirmă totŭ așa barbariĭ aŭ desfiguratŭ și graiulŭ românescŭ.

Slaviĭ, -- ₫ice Stroicĭ, aducĕndŭ ca es-

semplu de corrupţiune cuvintele polone furişate in limba nóstră, — Slavii furĕ in respectulŭ Latinilorŭ din Romănia cea ce Germanii, bună-óră Goţii şi Vandalii, aŭ fostŭ in respectulŭ Latinilorŭ din Italia.

Acesta e sensulŭ teorieĭ sélle!

Desvoltândŭ idea logofĕtuluĭ-filologŭ, o ideă fecundă, ce pĕnĕ la ellŭ nu venisse nimenuĭ in capŭ, amŭ puté face, de pildă, următóriele comparaţiunĭ:

Precum Italianiĭ aŭ luatŭ de la appesătoriĭ Nemţi ḑicerea „guerra“, aşa Românĭ aŭ împrumutatŭ de la assupritoriĭ Slavonĭ ḑicerea „rezboiŭ“. *Bandito* italianŭ e germanŭ; *hoţulŭ* românŭ e slavonŭ(17)...

(17) Cuvîntulŭ s'a ommissŭ in „Karadschitsch: Lexicon Serbico-Germanico-Latinum“, Vindob., 1852, in-8; dar îllŭ găsimŭ la totŭ passulŭ in vechiele urice serbescĭ din „Karano-Tvrtkovitsch , Srbskii Spomenitzi,“ Biograd, 1840, in-8.

Teoria luĭ Stroicĭ vĕdesce o mare originalitate, unŭ spiritŭ adîncŭ, unŭ geniŭ de criticismŭ!

Ellŭ nu allăturézăă limba română cu acé spaniolă séŭ francesă, in carĭ elementulŭ primitivŭ e barbarŭ, fie ibericŭ, fie celticŭ; nu! ellŭ o asséménă numaĭ cu limba italiană, in care prioritatea latinismuluĭ e neattacabile.

Aŭ nu e de mirare de a vedé acéstă teoriă litteralminte ghicită de câtre unulŭ din ceĭ maĭ celebri autorĭ din aĭ secoluluĭ nostru?

Éttĕ ce ḑice Sismondi:

„Sur les bords du Danube, les Vala-
„ques parlent une langue qu'on recon-
„naît pour fille du latin, et que ses rap-
„ports nombreux avec l'italien rendent
„aisée a comprendre; mais des deux élé-

„ments qui la composent, l'un est le mê-
„me, le latin; l'autre est tout nouveau,
„c'est l'esclavon au lieu de l'allemand.“(18)

Sismondi pare că traduce din litteră in litteră cuvintele luĭ Stroicĭ!

Mare laudă pentru Sismondi! și maĭ mare laudă pentru Stroicĭ!

Nicĭ unulŭ din istoricii și filologiĭ moderni nu s'a priceputŭ a elucubra istoria limbeĭ nóstre din acestŭ puntŭ de vedere; și éttĕ de ce nicĭ nu avemŭ pênĕ acum *o istoriă a limbeĭ nóstre!*

(18) „De la littérature du midi de l'Europe“; Paris, 1829, in-8; t. I. p. 15-16.

Central University Library Iasi

III.

PIA DESIDERIA.

B C U IASI
Central University Library Iasi

B C U IASI

Central University Library Iasi

The book is completed,
And closed, like the day;
And the hand that has written it
Lays it away . . . .
Longfellow.

Incheiŭ.

Ca omŭ de Statŭ si ca omŭ de litte-re, Luca Stroicĭ este o celebritate românĕ, pe care noroculŭ intĕmplăriĭ ne-a permisŭ de a o desmormînta din noĭanulŭ uĭtăriĭ.

Dĕrĕ făcut-amŭ eŭ totŭ ce se póte, vréŭ să ḑicŭ totŭ ce se va puté face de a-

cum inainte pentru istoria acesteĭ illustraţiunĭ naţionalĭ?

Cercetaţĭ şi rescoliţĭ archivele, accufundaţi-vĕ in pulberea bibliotecelorŭ: atuncĭ mĕ veţĭ completa, şi doresc ŭ din tótă ânima ca să mĕ puteţĭ correge unde aşŭ fi commissŭ vre-o erróre.

La monastirea Dragomirna in Bucovina creḑŭ că se va puté găsi portretulŭ erouluĭ nostru, ba póte şi unele acte de familliă séŭ chiar manuscripte litterarie.

La universitatea de la Lemberg amŭ vĕḑutŭ catalogulŭ cârţilorŭ luĭ Stroicĭ, scrissŭ slavonesce pe pergamenă pe patru fille; dérĕ abia avuiŭ timpulŭ de a-mĭ arrunca ochiĭ assupra acestuĭ preţiosŭ documentŭ din causa neorênduelĭĭ, in care se afla in 1861 biblioteca universitariă, manuscriptele fiindŭ grămădite talmeş-

almeşŭ intr'o cămăruţă şi neinventorate!

Numele luĭ Sigonio(19), Scardeoni(20), Robortello(21), şi alţĭ professorĭ padovanĭ, pe de o parte; pe de altă parte numile luĭ Carion(22), Camerarius(23), Melanchthon(24), şi alţĭ Vittembergenĭ; aceste numĭ, inşirate in catalogulŭ bibliotecelĭ luĭ Stroicĭ, îmĭ daŭ o neinvinsă bănuélă a crede, a crede de o-cam-dată a priori, că logofĕtulŭ nostru îşĭ făcusse studiele nu numaĭ in Germania, anume

(19) In Catalog e insemnat: „a luĭ Sigonius treĭ cârţĭ.“ Imĭ este dĕrĕ cu anevoiă a lămuri titlulŭ de pe o indicaţiune atâtŭ de vagă.

(20) „De antiquitate urbis Patavii“; eŭ cunnoscŭ ediţiunea: Basileae, 1560, in-f.

(21) „De historica facultate;“ Flor., 1548, in-8.

(22) „Chronicon usque ad Carolum V“; ediţiunea mĕ este: Vitteb., 1580, in-fol.

(23) „Operae horarum“; Norimb., 1591, in-4; in Catalog: „ciasurile de Camerarius“

(24) In Catalog: „Feliurite de Melanchton in duo cârţĭ.“

la Vittenberg, patria luteranismului, ci încă in celebra universitate italiană de la Padova. Acésta este o ipotese, o ghicitură, o presuppunere; dérĕ óre nu va fi cu putinţă a i se verifica valórea prin investigaţiunea registrelorŭ universitarie din sutimea XVI?

Faciant meliora potentes!

805.9.01

Fine.

Central University Library Iasi
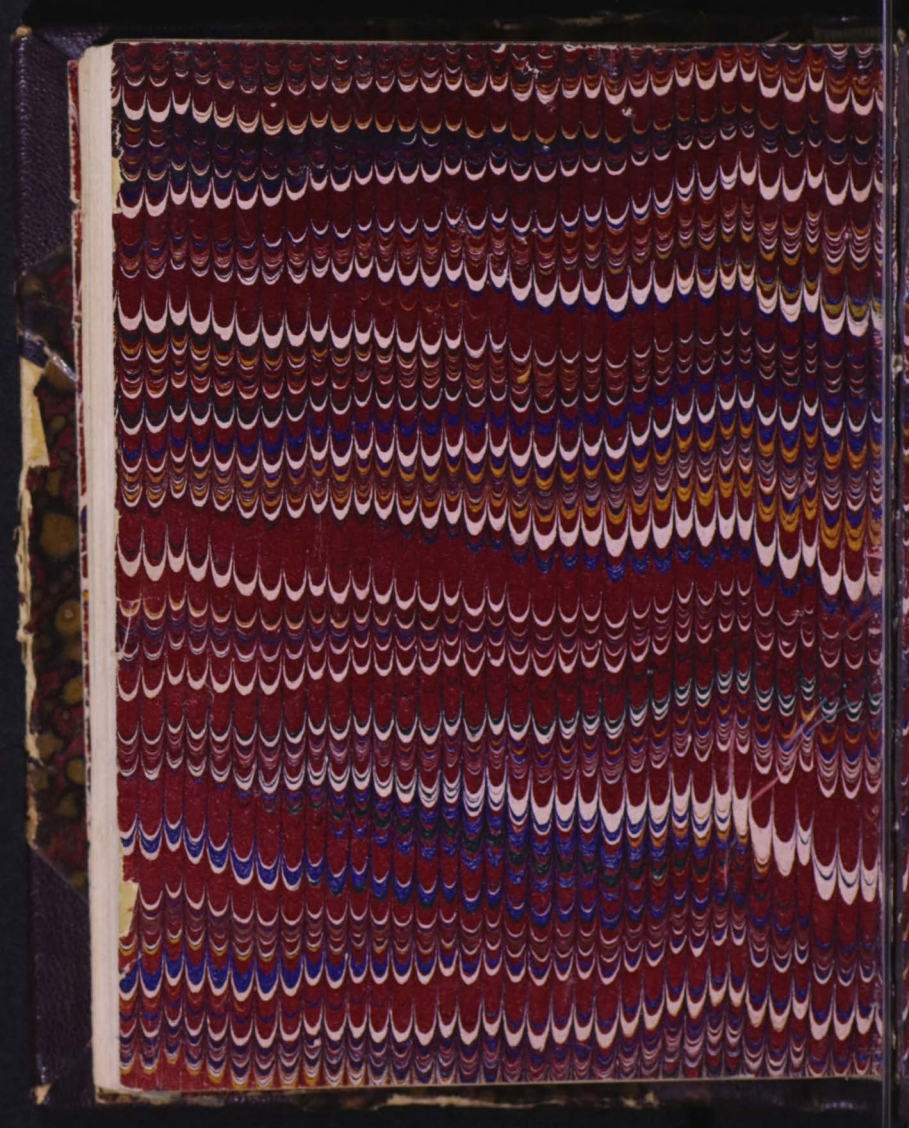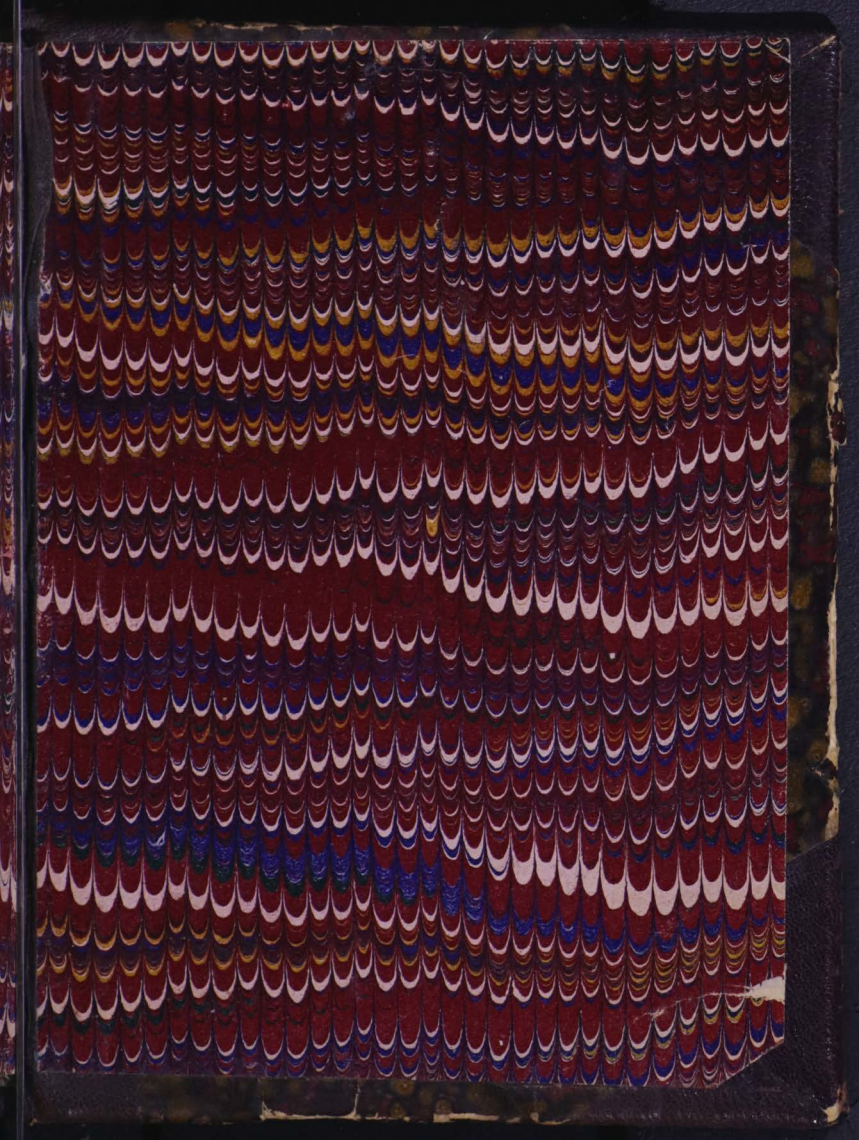
BCU IAȘI
Central University Library Iași